

KANSRIJKE PROFESSIONALISERING VOOR DIFFERENTIATIE

Hoe kun je leraren goed ondersteunen bij het ontwikkelen van complexe professionele vaardigheden? Deze vraag stond centraal in het onderzoek in het Match-project, waarin een gedetailleerde analyse van differentiatievaardigheden (van Geel et al., 2019) leidde tot een uitgebreide teamtraining (Frèrejean et al., 2021) en de ontwikkeling van het ADAPT-instrument (Keuning, Van Geel & Dobbelaer, 2022). Aan het eind van dit artikel lees je hoe je als school kunt deelnemen aan de teamtraining.

Deze teamtraining en het gebruik van het ADAPT-instrument zijn de basis van de ADAPT-interventie, die bestaat uit een serie teambijeenkomsten, een uitgebreide ADAPT-training voor intern begeleiders, kwaliteitscoördinatoren en rekencoördinatoren, en ondersteuning bij de implementatie in de schoolpraktijk. De interventie is door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) aangemerkt als 'kansrijke interventie ter versterking van de basisvaardigheden'. Dat betekent dat het NRO potentie ziet in ADAPT voor het verbeteren van het rekenonderwijs en subsidie beschikbaar heeft gesteld om de effectiviteit van deze interventie te onderzoeken.

In het schooljaar 2025-2026 zijn veertien basisscholen gestart met de ADAPT-interventie, begeleid door Hogeschool KPZ en de HAN. Zij worden vergeleken met twaalf controlescholen die in 2026-2027 deelnemen. De resultaten van dit onafhankelijke onderzoek, dat wordt uitgevoerd door de Vrije Universiteit van Amsterdam en iPabo, worden in 2027 verwacht, maar de eerste ervaringen vanuit de scholen zijn positief.

In dit artikel beschrijven we de achtergrond, het ontwerp en de eerste ervaringen met de ADAPT-interventie.

TAAKANALYSE EN TEAMTRAINING

Om een professionaliseringstraject te kunnen ontwikkelen om differentiatievaardigheden te versterken, hebben we eerst gedetailleerd in kaart gebracht welke kennis en vaardigheden leraren nodig hebben om hun onderwijs goed af te stemmen op verschillen tussen leerlingen. Eén van de belangrijkste bevindingen in dit onderzoek was dat differentiëren niet alleen plaatsvindt gedurende de les, maar dat juist de periodevoorbereiding, lesvoorbereiding en evaluatie na afloop van de les een cruciale rol spelen in het goed afstemmen van onderwijs. Aanvullend zijn vijf principes kenmerkend voor goede differentiatie:

- [werk doelgericht,](#)
- [monitor voortdurend,](#)
- [stem instructie en verwerking af,](#)
- [daag alle leerlingen uit,](#)
- [stimuleer zelfregulatie.](#)

Deze inzichten hebben we gebruikt voor het ontwerpen van een teamtraining (Frèrejean et al., 2021). We hebben hiervoor gebruik gemaakt van het 4C/ID-model, een bewezen onderwijsontwerpbenadering voor het aanleren van complexe professionele vaardigheden (Van Merriënboer & Kirschner, 2018) en deze daarnaast gebaseerd op kenmerken van effectieve professionaliseringsaanpakken. Kenmerkend voor deze training is dat een hele-taak-benadering is gehanteerd, waarbij de complexe differentiatievaardigheid als een hele, authentieke taak en in samenhang wordt aangeboden aan deelnemende leraren. Leraren werken aan taken gebaseerd op authentieke situaties in hun eigen school en kunnen zo de kennis en vaardigheden direct in hun eigen praktijk toepassen. Omdat werken aan hele taken snel tot overbelasting kan leiden, wordt nadrukmanipulatie toegepast, waarbij telkens geoefend wordt met een aspect of een aantal aspecten binnen de hele taak.

Zo werken leraren steeds aan een fase of set van principes, zonder het 'hele plaatje' hierbij uit het oog te verliezen.

ADAPT-INSTRUMENT

Om zicht te krijgen op differentiëren is – op basis van inzichten uit het onderzoek – een instrument ontwikkeld: ADAPT (Assessing Differentiation in All Phases of Teaching) – zie ook kader. Dit instrument is een gratis te downloaden tool en bestaat uit 23 indicatoren die samen beschrijven hoe differentiatie vorm krijgt in de vier fasen. De indicatoren kunnen worden gescoord op basis van een lesobservatie en een gesprek met de leraar.

In eerste instantie werd ADAPT ontwikkeld voor onderzoeksdoeleinden, om differentiatievaardigheden van leraren te kunnen scoren. In de praktijk blijkt het instrument echter ook geschikt om als gespreksstarter, als leidraad bij de les- of periodevoorbereiding, of als self-assessment om volgende stappen in je ontwikkeling te bepalen.

De indicatoren zijn zo omschreven dat ze concrete handvatten bieden om te reflecteren op de eigen praktijk. Naast een algemene omschrijving van de indicator, bevat elke indicator een uitwerking per score op de vierpuntsschaal met daarbij voorbeelden uit de praktijk. Zo krijg je een beeld bij hoe meer ervaren of 'expert' handelen eruit kan zien (score 4), maar ook welke kenmerken passen bij een

beginnende of minder sterk ontwikkelde aanpak (score 1 of 2). De handleiding, met de indicatoren, een gespreksleidraad en informatie over het vooronderzoek, is gratis te downloaden via www.matchproject.nl/downloads/.

ERVARINGEN MET DE ADAPT-INTERVENTIE

In de ADAPT-interventie wordt de eerder ontworpen teamtraining gecombineerd met een aanvullende training in het gebruik van ADAPT door de intern begeleider, kwaliteitscoördinator en/of rekencoördinator. Gedurende het schooljaar, tijdens en naast de teambijeenkomsten, wordt ADAPT op verschillende manieren ingezet. Hieronder delen we enkele ervaringen van de scholen die momenteel deelnemen.

ADAPT als leidraad bij de voorbereiding

Tijdens de ADAPT-interventie wordt ADAPT als leidraad bij het voorbereiden ingezet. ADAPT helpt bij het voorbereiden van lessen, of tijdens de periode- en blokvoorbereiding. Het instrument biedt overzicht over alle aspecten die belangrijk zijn bij de voorbereiding: van het aanbrengen van samenhang tussen de doelen voor leerlingen met verschillende behoeften, tot het betekenisvol maken van de doelen voor de leerlingen.

Eén van de deelnemende leraren geeft aan: *'Door de indicatoren en richtvragen heb ik meer diepgang in mijn blok- en lesvoorbereiding gekregen. Doordat ik*

ADAPT: een wetenschappelijk onderbouwd instrument

Het ADAPT-instrument (Assessing Differentiation in All Phases of Teaching) is oorspronkelijk ontwikkeld als meetinstrument om de differentiatievaardigheden van leraren te kunnen bepalen in het kader van onderzoek. Het instrument onderscheidt zich doordat het niet alleen kijkt naar wat leraren doen, maar ook naar de beslissingen die zij maken om het onderwijs af te stemmen op verschillen tussen leerlingen. Hierbij worden alle vier fasen van differentiëren meegenomen.

In het recent gepubliceerde artikel *Assessing Differentiation in All Phases of Teaching (ADAPT): Properties and Quality of the ADAPT Instrument* is uitgebreid onderzocht of het ADAPT-instrument meet wat het zou moeten meten en of de uitkomsten betrouwbaar zijn. Voor dit onderzoek zijn 41 beoordelaars getraind, die ieder opnames van tussen de vijf en vijftien leraren scoorden met ADAPT. Hiervoor zijn van 86 leraren in het basisonderwijs (groep 3 t/m 8) opnames gemaakt van een rekenles en interview na afloop van de les. Deze scores zijn vervolgens uitgebreid geanalyseerd. De resultaten laten zien dat ADAPT op een betrouwbare manier inzicht geeft in hoe leraren differentiëren in hun onderwijs.

Uit het onderzoek blijkt bovendien dat ADAPT goed bruikbaar is in de praktijk: voor gebruik als gespreks- en reflectie-instrument is één getrainde beoordelaar al voldoende om tot betrouwbare inzichten te komen. Getrainde observatoren gaven daarnaast aan dat het werken met ADAPT ook voor hén leerzaam was. Door het volgen van de training en het observeren met ADAPT kregen zij ook meer inzicht in hun eigen differentiatievaardigheden. Dit maakt ADAPT niet alleen een degelijk onderzoeksinstrument, maar ook een praktisch hulpmiddel voor scholen en leraren die bewust willen werken aan differentiatie.

het doel duidelijker voor mezelf heb is het dat ook voor de leerlingen. Ik werk efficiënter en effectiever en zij ook!’

Leraren ervaren dat investeren in de blokvoorbereiding zich terugbetaalt. De lesvoorbereiding wordt overzichtelijker, omdat de grote lijnen al zijn uitgezet. Ook helpt het om in een vroeg stadium na te denken over verrijking en verdieping voor leerlingen die meer aankunnen.

ADAPT als gespreksstarter

Binnen teams wordt ADAPT ingezet om het gesprek over onderwijsinhoud en differentiatie te verdiepen. Leraren scoren zichzelf op de indicatoren en bespreken deze samen. Dat zorgt voor herkenning, reflectie en nieuwe inzichten. *‘Ik ben blij met iets dat wetenschappelijk onderbouwd is én vol praktijkvoorbeelden zit. Ik word me bewuster van de manier waarop ik kan differentiëren. Ik raak gemotiveerd en voel me een kundig professional.’*

ADAPT als self-assessment

Als self-assessment helpt ADAPT leraren om zicht te krijgen op hun eigen ontwikkeling. Daarbij gaat het niet om het behalen van een ‘hoogste score’, maar om bewustwording en groei. *‘Ik herken mezelf in score 2 en merk dat ik al met één voet in score 3 sta.’*

Juist deze gesprekken maken differentiëren concreet en bespreekbaar. Ze leiden tot persoonlijke leerdoelen én gezamenlijke speerpunten binnen het team. De indicatoren bieden vervolgens handvatten om concrete stappen te zetten.

Schoolleider: *‘Er wordt meer over de inhoud van het vak rekenen gesproken binnen het team; kritische vragen over de methode en waarom we de dingen doen zoals we ze doen. Daarnaast wordt er beter nagedacht over het aanbod en de instructie aan de ‘plusleerlingen’. De methodehandleiding wordt niet meer klakkeloos gevolgd, maar er wordt kritisch gekeken naar de les en wat de kinderen nodig hebben om het doel te bereiken.’*

Als interview- en observatie-instrument

Aan het begin van het schooljaar is ADAPT gebruikt als interview- en observatie-instrument, door de intern begeleider, kwaliteitscoördinator of rekencoördinator die hiervoor een training heeft gevolgd. Op basis van een lesobservatie en gesprek is bij elke leraar de beginsituatie in kaart gebracht. Door de bevindingen in een overkoepelend schooloverzicht te presenteren, heeft het hele team een mooi overzicht van de ADAPT-scores per bouw of van de hele school. Het gezamenlijk bekijken en bespreken van deze inzichten leidt tot zicht op kansen en ontwikkelpunten op schoolniveau. Het gaat daarbij niet alleen om individuele leerdoelen, maar om het grotere geheel: waar staan we als school en waar willen we naartoe? Dit helpt de teams om gezamenlijke speerpunten te formuleren en te werken aan een doorgaande lijn.

ADAPT voor het hele team

Scholen ervaren dat ADAPT goed aansluit bij hun praktijk. Leraren herkennen veel van hun eigen handelen in de indicatoren. Soms realiseren zij zich pas door ADAPT dat wat zij al doen óók onderdeel is

ADAPT in de lerarenopleiding

De inzichten uit het onderzoek naar differentiatie vinden ook hun weg naar de opleiding Leraar Basisonderwijs. Studenten maken in het nieuwe curriculum al in het tweede jaar kennis met de onderliggende principes van differentiatie en in het derde jaar komen de vier fasen van differentiëren (periodevoorbereiding, lesvoorbereiding, lesuitvoering en evaluatie) aan bod.

ADAPT wordt daarbij ingezet als gespreks- en reflectie-instrument. Studenten gebruiken de ADAPT-indicatoren om samen met hun werkplekbegeleider in gesprek te gaan over lessen die zij observeren of (deels) zelf uitvoeren. Dit helpt hen om zicht te krijgen op keuzes die leraren maken, ook wanneer deze niet direct zichtbaar zijn in de les. Zo leren studenten bijvoorbeeld vragen te stellen als: waar let je op als je tijdens de verwerking monitort? Of: hoe zorg je dat leerlingen die vastlopen op een specifiek onderdeel alsnog de tijd en ruimte krijgen om dit bij te spijkeren? Door deze gesprekken krijgen studenten inzicht in de vaak (on)bewuste afwegingen en keuzes die ervaren leraren maken.

In het derde jaar van de pabo gebruiken studenten de ADAPT-indicatoren ook om te reflecteren op hun eigen differentiatievaardigheden en zetten ze ADAPT in bij het voorbereiden van lessen of blokken. Op deze manier leren studenten differentiëren niet als het uitvoeren van losse strategieën, maar als een samenhangend en doordacht proces, waarin bewuste keuzes centraal staan.

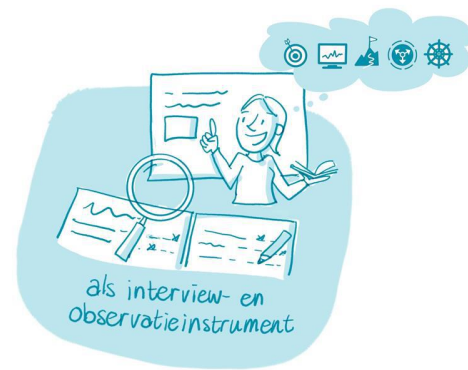
van differentiëren, zoals het expliciet delen van het lesdoel met leerlingen. Deze herkenning is belangrijk: het laat zien dat leraren al goed op weg zijn. Doordat ADAPT-scores helder zijn opgebouwd, bieden ze ook zicht op 'laaghangend fruit': kleine en relatief eenvoudige aanpassingen in bestaande routines. Tegelijkertijd maakt ADAPT ook grotere uitdagingen zichtbaar. Het stimuleren van zelfregulatie is daarvan een goed voorbeeld. Veel leraren vinden dit belangrijk, maar hebben nog geen duidelijk beeld van hoe ze dit de praktijk kunnen vormgeven. ADAPT nodigt uit om hierover bewuste keuzes te maken, bijvoorbeeld door leerlingen meer invloed te geven op deelname aan instructie, of door samen met leerlingen te reflecteren op behaalde doelen en vervolgstappen.

ADAPT is geen methode die voorschrijft hoe je alles moet doen. Het helpt leraren om bewuster naar hun onderwijs te kijken, vanuit de onderwijsbehoeften van hun leerlingen. Het vraagt leraren vanuit het 'grote plaatje' naar de groep te kijken en beredeneerde keuzes te maken: wat doe ik, waarom doe ik dat en wat laat ik (bewust) achterwege? Juist die ruimte maakt ADAPT praktisch inzetbaar, zo geven teams aan.

Schoolleider: *'ADAPT kwam voor ons precies op het juiste moment! Na het volgen van een EDI-traject kwam naar voren dat veel collega's worstelden met afstemmen van het onderwijs op de onderwijsbehoefte van leerlingen. Dit was voor ons een mooie verdiepende vervolgstap om mee aan de slag te gaan!'*

ADAPT stimuleert teams om doelgericht te werken en beredeneerde keuzes te maken. Dat betekent ook: bewust dingen níét doen. Door de voortgang samen te monitoren en gebruik te maken van verschillende informatiebronnen, ontstaan inhoudelijke gesprekken over onderwijs. Collega's dagen elkaar uit, werken aan gezamenlijke verantwoordelijkheid en versterken hun *collective efficacy* – het vertrouwen in eigen kunnen, als team.

Tegelijkertijd vraagt dit om afstemming binnen het team. Het is van belang ruimte te houden voor verschillen tussen collega's, maar wel zonder dat iedereen op zijn eigen eiland werkt. ADAPT ondersteunt scholen bij het creëren van eigenaarschap, professionele autonomie en een cultuur waarin experimenteren en gezamenlijk reflecteren vanzelfsprekend zijn.

INTERESSE IN DE ADAPT TEAMTRAINING?

In het schooljaar 2026–2027 is er nog beperkt ruimte voor scholen die willen starten met de ADAPT-interventie. Neem contact op met Trynke Keuning (t.keuning@kpz.nl) om de mogelijkheden te bespreken.

OVER DE AUTEURS

Dr. Marieke van Geel is universitair docent aan de Universiteit Twente. Ze doet onderzoek naar differentiatie in het po en vo en is mede-ontwikkelaar van ADAPT. **Dr. Trynke Keuning** is associate lector aan Hogeschool KPZ. Ze doet onderzoek naar differentiëren en interprofessioneel samenwerken en is mede-ontwikkelaar van ADAPT.

Jan Martens is docent/onderzoeker in het onderzoeksteam Kwaliteiten van leraren bij de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en trainer van vier scholen in de ADAPT-interventie. **Janneke Hack – van Dijke** is bovenschools rekenexpert bij stichting Aves en vanuit Hogeschool KPZ trainer van twee scholen in de ADAPT-interventie.

LITERATUUR

- Frèrejean, J., van Geel, M., Keuning, T., Dolmans, D., van Merriënboer, J.J.G. & Visscher, A.J. (2021). Ten steps to 4C/ID: training differentiation skills in a professional development program for teachers. *Instructional Science*, 49, 395–418. <https://doi.org/10.1007/s11251-021-09540-x>
- Keuning, T., van Geel, M., & Dobbelaer, M. (2022). *ADAPT: Krijg zicht op differentiatievaardigheden*. PICA. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7185121>
- van Geel, M., Keuning, T., Frèrejean, J., Dolmans, D., van Merriënboer, J., & Visscher, A. J. (2019). Capturing the complexity of differentiated instruction. *School Effectiveness and School Improvement*, 30(1), 51–67. <https://doi.org/10.1080/09243453.2018.1539013>
- Van Geel, M., Keuning, T., Dobbelaer, M., & Glas, C. (2025). Assessing Differentiation in All Phases of Teaching (ADAPT): Properties and Quality of the ADAPT Instrument. *Education Sciences*, 15(11), 1530. <https://doi.org/10.3390/educsci15111530>